

Barn och elever med särskild begåvning

Vägledning för personal inom förskola, pedagogisk omsorg, grundskola och gymnasieskola i Östhammars kommun

Innehållsförteckning

Bakgrund	3
Styrdokument.....	3
Vad är särskild begåvning?.....	3
Syfte.....	4
Den pedagogiska miljön	4
Identifiera barn och elever med särskild begåvning	4
Pedagogiska och organisatoriska anpassningar	5
Övergångar	5
Samarbete med vårdnadshavare	5
Referenser	5

Bakgrund

Fem procent av alla barn räknas som särskilt begåvade. I genomsnitt innebär det en elev i varje klass. Särskilt begåvade personer mår bra av att få stora utmaningar utifrån sina styrkor och få diskutera på sin nivå. De behöver mötas utifrån sina förutsättningar och behov.

Stor andel personer med särskild begåvning upplever att de inte får stöd och förståelse från sin omgivning under sin skoltid. Det kan vara svårt att upptäcka att ett barn eller en elev har särskild begåvning, eftersom det händer att de underpresterar i förskola och skola. Ofta sker det för att barnet/eleven vill passa in eller för att de har tappat lusten att lära. Studier pekar också på ett samband mellan elever med problematisk skolfrånvaro och särskild begåvning.

Särskilt begåvade barn och elever faller ofta mellan stolarna i dagens skola. Det behövs ett kontinuerligt arbete med att höja kompetensen och utveckla hur skolan organiserar sig och arbetar. Detta arbete behöver göras systematiskt och utvärderas regelbundet.

Skolverket släppte 2015 ett omfattande stödmaterial om särskilt begåvade elever. Föräldranätverk hävdar att det fortfarande finns stor okunskap om särskild begåvning i förskolor och skolor. Det är även något som har framkommit från vårdnadshavare till barn med särskild begåvning i Östhammars kommun. Mot bakgrund av ovanstående har denna vägledning kring särskild begåvning tagits fram.

Styrdokument

I Skollagen (SFS 2010:800) framkommer att alla barn och elever i samtliga skolformer och i fritidshemmet ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

Elever som lätt uppfyller de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.

Vad är särskild begåvning?

Definitionen av särskild begåvning varierar mellan olika forskare och sakkunniga. Därför finns det ingen entydig och precis definition av begreppet. Särskild begåvning är inte en diagnos, och komplexiteten gör att det kan vara svårt att upptäcka och förstå genom test och bedömningar (Sims, 2021). Det är även möjligt att ett barn kan ha en funktionsnedsättning av något slag och samtidigt var särskilt begåvad. Det förekommer även att särskilt begåvade individer tillskrivs andra diagnoser då omgivningen saknar kunskap om deras beteendemönster, svårigheter och behov.

Det är viktigt att skilja mellan begåvning, förmåga och prestation. Om vi likställer begreppet prestation med begåvning och förmåga finns risken att vi gör tolkningar utifrån det som eleven faktiskt visar upp. Högpresterande elever är de som uppvisar goda studieresultat. Cirka 15–20 procent av populationen utgörs av högpresterande. Alla högpresterande är dock inte särskilt begåvade, och alla särskilt begåvade är inte högpresterande. (Reis & McCoach, 2000; Siegle & McCoach, 2001).

Många särskilt begåvade elever försöker utveckla strategier för att passa in bland sina kamrater i skolan, vilket kan innebära att dämpa egna förmågor. Att känna sig annorlunda och behandlas som så kan leda till ett utanförskap som kan vara i många år, vilket innebär påfrestningar som bidrar till psykisk ohälsa. Detta är särskilt problematiskt och allvarligt när lärare och andra vuxna i den pedagogiska miljön bidrar till utanförskapet med sitt bemötande av särskilt begåvade barn och elever. (Rodriguez Milovic 2021) Därför är det viktigt att kunskap om elevgruppen och stödet som ges inte enbart har fokus på förmågor, potential och prestationer. Stöd i att hantera sociala svårigheter är minst lika viktigt.

Syfte

Syftet med vägledningen är att stödja pedagoger, skolledare, elevhälsa och övrig personal att upptäcka barn och elever med särskild begåvning samt att anpassa för att tillgodose behoven.

Den pedagogiska miljön

Identifiera barn och elever med särskild begåvning

Inom alla skolformer finns barn och elever med särskild begåvning som tar sig uttryck inom olika kunskapsområden och som har olika personligheter och egenskaper. Några av dessa barn och elever kommer att vara högpresterande och trivas bra i förskola och skola medan andra inte kommer till sin rätt och utvecklar ett illabefinnande som följd. Att individer som tillhör gruppen kan skilja sig mycket åt ställer krav på pedagogens iakttagningsförmåga i den vardagliga verksamheten. Av betydelse är att vi har ett nyfikenhet och öppet förhållningsätt och inte låser oss fast vid enstaka förklaringsmodeller.

Särskild begåvning kan finnas hos elever som ifrågasätter undervisningen och som sätter sig emot. Den kan också finnas hos tysta elever som är följsamma och gör det som förväntas, med risken att de känner en stegrande frustration som döljs för omgivningen (Rehn Bergander, 2018). Det är inte heller ovanligt att man förväxlar särskild begåvning med vanliga symtom på ADHD (Webb m.fl. 2004. Refererad i Persson, 2014). Rehn Bergander belyser att det hos barn och elever med särskild begåvning kan finnas en bred variation av förmågor. Hon menar att den särskilda begåvningen kan vara väldigt framträdande inom ett specifikt kunskapsområde medan andra förmågor hos barnet/eleven ligger åldersadekvat eller till och med under en åldersadekvat nivå. Det här kan leda till att omgivningen får svårt att hitta rätt kravnivå och får svårt att balansera mellan att utmana och ge stöd.

I skolverkets stödmaterial för elever med särskild begåvning beskrivs att eleverna ofta har svårigheter med att möta utmaningar som kräver uthållighet och studieteknik, eftersom de sällan blivit utmanade på tillräckligt hög nivå tidigare i sin skolgång. Allt som oftast saknas studieteknik och studiestrategier.

Flickor med särskild begåvning är oftast ännu svårare att upptäcka i förskola och skola, möjligtvis för att de oftare, trots understimulering, i högre grad accepterar skolans ramar (Mona Liljedahl 2017, 2018).

Pedagogiska och organisatoriska anpassningar

På samtliga förskolor och skolor i kommunen finns etablerade rutiner för arbetsgången kring barn och elever som behöver särskild ledning och stimulans, anpassningar eller särskilt stöd. Samma rutiner ska även följas när det gäller barn och elever med särskild begåvning.

Nedan följer en kort sammanfattning av vad som är viktigt att ta hänsyn till i det pedagogiska arbetet kring barn och elever med särskild begåvning. Liljedahl (2017, 2018) beskriver att pedagoger behöver se, uppmuntra och stimulera särskilt begåvade barn och elevers förmågor samt hjälpa dem att bygga upp en tillit till det egna lärandet. Pedagogerna behöver aktivt jobba för att undvika understimulans och utanförskap hos barn och elever med särskild begåvning. Strategier som rekommenderas internationellt gällande arbete med särskilt begåvade barn och elever är pedagogiskt ABC.

Acceleration: betyder att gå snabbare fram i sin inläring. Inget MAS (mer-av-samma) eller för många uppgifter (Eyre & Lowe, 2002).

Berikning: handlar om att få tillgång till mer avancerat material i kombination med att de tillsammans med pedagogerna eller äldre barn och elever får utveckla sina tankar, idéer, reflektera och diskutera för att uppgifterna ska kännas meningsfulla och "på riktigt".

Coachning: innebär att barnen och eleverna behöver pedagoger som ser, förstår och anpassar för barnet. Pedagogerna behöver ge barnet ledning och omtanke för att barnet ska våga utveckla sin begåvning.

Övergångar

För att kontinuerligt kunna ge barn och elever med särskild begåvning den ledning och stimulans de behöver, ska det finnas goda rutiner vid övergångar inom och mellan skolor och skolformer.

I Skolverkets stödmaterial för övergångar inom och mellan skolor och skolformer beskrivs att "syftet med dokumentationen vid övergångar inom och mellan skolor och skolformer är att ge mottagande skola tillräcklig och relevant information för att säkerställa att det sker en progression i varje barns och elevs utveckling och lärande."

Samarbete med vårdnadshavare

Samarbetet med vårdnadshavare är en av hörnstenarna i arbetet för att möta barnets eller elevens behov och intressen. En bra start i arbetet är att bjuda in vårdnadshavare till ett inledande samtal kring barnets förmågor. Ofta har de redan tidigt funderat över sitt barns förmågor och ibland redan innan skolan har uppmärksammat detta (Kreger Silverman, 2016).

Referenser

Eyre, D. (2002). "Introduction: Effective schooling for the gifted and talented". I Eyre, D. & Lowe, H. (Eds.). (2002). *Curriculum Provision for the gifted and Talented in the secondary school*. David Fulton Publishers. (Skolporten 19:2014.)

Kreger Silverman, L. (2016). *Särskilt begåvade barn*. Stockholm: Natur & Kultur.

Liljedahl, M. (2018) *Särskilt begåvade barn. Förskolans utmaning och möjlighet*. Stockholm: Gothia Fortbildning AB.

Liljedahl, M. (2017) *Särskilt begåvade elever. Pedagogens utmaning och möjlighet*. Stockholm: Gothia Fortbildning AB.

Persson, Roland (2014): Särbegåvning: Ett differentierat fenomen med sociala konsekvenser. *Socialmedicinsk tidskrift*, 91(2), 129–139.

Rehn, B.P. (2018). *Särskilt begåvade elever – en dold resurs*. Specialpedagog SPSM (Hjärnpodden)

Reis, S. M. & McCoach, D. B. (2000). The underachievement of gifted students: What do we know and where do we go? *Gifted Child Quarterly*, 44, 152–170.

Rodriguez Milovic, P. (2021). Förutsättningar för ett gott bemötande och en bättre lärmiljö. C, Sims (Red.), *Särskild begåvning i praktik och forskning* (1 uppl., ss. 25–40). Lund: Studentlitteratur

Siegle, D. & McCoach, D. B. (2001). Promoting a positive achievement attitude with gifted and talented students. *The social and emotional development of gifted children: What do we know?* Waco, TX: Prufrock Press.

Sims, C. (2021). Begreppet särskild begåvning. C, Sims (Red.), *Särskild begåvning i praktik och forskning* (1 uppl., ss. 25–40). Lund: Studentlitteratur.

SFS 2010:800. Skollagen. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Skolverkets material om Övergångar inom och mellan skolor och skolformer. Hämtat 2022-11-02 från: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/overgangar-inom-och-mellan-skolor-och-skolformer>

Skolverkets stödmaterial för särskilt begåvade elever. Hämtat 2022-11-02 från: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sarskilt-begavade-elever>